

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 371.32:821.161.2 (092)

Тетяна БРОНЗЕНКО,
аспірантка кафедри методики викладання
української мови та літератури
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

МЕТОДИКА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ПОСТАТІ В. ВИННИЧЕНКА В УЯВЛЕННЯХ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті окреслено ефективні форми та прийоми вивчення життєпису В. Винниченка, а також з'ясовано умови, за яких учні зможуть максимально наблизитися до постаті митця, незаангажовано оцінити його думки та вчинки.

Ключові слова: індивідуалізація, феномен, життєпис, митець, інноваційні методи, форми та прийоми.

В статье определены эффективные формы и приемы изучения биографии В. Винниченко, а также выяснены условия, при которых учащиеся смогут максимально приблизиться к фигуре писателя, незаангажированно оценить его мысли и поступки.

Ключевые слова: индивидуализация, феномен, жизнеописание, писатель, инновационные методы, формы и приемы.

The article defines effective forms and methods of studying the biography of the writer and also clarifies the conditions under which students will be able to get closely to the figure of V. Vynnychenko, to evaluate his thoughts and ideas impartially.

The author of the article pays attention to different verges of the writer's personality. It will give an opportunity to show fully the inner world of the writer and understand his ideas better.

The most effective form of work at the Ukrainian Literature lesson is group work. Pupils' skills to organize their activity are formed such as: to plan steps; to distribute roles; to realize pre-arranged actions; to represent their conclusions in a form of a model, a scheme, etc.

In particular, the author of the article suggests pupils to make home groups and prepare multimedia presentations on the topics: «Important events in V. Vynnychenko's life», «Volodymyr Vynnychenko in politics», «V. Vynnychenko as a world class playwright», «V. Vynnychenko as an artist», «Dominant style of the writer», «V. Vynnychenko in critics' assessment».

At the end of the lesson it is possible to conduct questioning in a form of a «microphone»: «Volodymyr Vynnychenko is ...for me» or suggest to pupils writing mini-composition at home «Psychological portrait of the writer» or «My «Volodymyr Vynnychenko». The main aim of this task is to check how closely students approached the creative personality of the author and understood his outlook, moral and ethical beliefs.

In our opinion an interesting form of work is making a photo collage with its further presentation. At the final lesson of studying works by V. Vynnychenko it can be suggested to pupils showing the life way of the writer with help of flowers. Every plant in this composition must have some symbolic meaning. Such a task specifies associative ideas of senior pupils, helps to express one's own understanding of perceived material more figuratively.

So, such approach to studying V. Vynnychenko's biography forms pupils' personal attitude to the writer, helps to understand his life and philosophical experience better; contributes to development of critical thinking; causes interest of senior pupils to the subject, enriches children spiritually, teach them to see something special and unique in usual things.

Keywords: individualization, phenomenon, biography, writer, innovative methods, forms and techniques.

Ознайомлення із творчістю письменника на уроках української літератури в старших класах традиційно розпочинається із вивчення життєвого шляху митця, його світоглядних, етичних, естетичних та інших переконань, адже кожен автор, як відомо, презентує певну історичну та культурну добу.

На цьому етапі надзвичайно важливо, під яким кутом зору розглядати постать митця. Передусім варто змінити акценти у сприйнятті біографічного матеріалу письменника: із хронологічного – на морально-етичний та світоглядний. Такий підхід допоможе учням скласти уявлення про автора не лише як про майстра слова, а як про людину та громадянина.

Біографія – це насамперед духовна еволюція особистості. Тож урок вивчення життєпису має стати живою історією конкретної людини. Відхід від стандартних суджень учнів в оцінці письменників сприятиме, на наш погляд, зацікавленню особистістю митця, допоможе осягнути його внутрішній світ, неординарність та особність, а не розглядати його під усталеним ідеологічним кутом зору. Як говорив М. Вороний, «людина – це складний лабіринт з тисячами різних хідників, закапелків, куточків» [4, с. 333].

У контексті означеної проблеми найбільш вагомими для нас є дослідження науковців І. Каплана, Т. Бугайко, Ф. Бугайка, Г. Гуковського, В. Дробота, Б. Степанишина, Н. Волошиної, Г. Токмань, С. Жили,

Ю. Бондаренка, П. Воробйова, Т. Курдюмової, В. Маранцмана, М. Рибникової, В. Гладішева та ін.

Так, у дослідженні Ю. Бондаренка зазначено, що, змінивши репродуктивний підхід вивчення життєпису автора на пошуковий, школярі критично аналізуватимуть зміст біографічних матеріалів, відбиратимуть яскраві факти, завдяки яким зможуть зробити висновок про своєрідність феномена митця та його місце в історії. «Завдання монографічних тем, – стверджує науковець, – максимально увиразнити творчу постать конкретного письменника. Важливо дослідити, яких світоглядних принципів дотримувався письменник у рамках актуальної для нього ідеативності, які способи художньо-історичного моделювання він використовував, у чому полягає його індивідуальний міф історичної дійсності, чим він схожий, а чим відрізняється від художньо-історичних моделей, створених іншими митцями» [1, с. 23].

Такий підхід, безперечно, сприятиме глибшому зацікавленню учнів у ході осягнення постаті митця як неординарної особистості.

Слушною є думка Т. Бугайко та Ф. Бугайка, які зазначали, що справжній інтерес до письменника можна викликати в школярів «тільки одним шляхом – спрямувати їх до самостійних «відкриттів». Засіб для цього – постановка запитань, які поступово виховуватимуть в учнів звичку цікавитися тим, хто написав твір, під впливом яких життєвих вражень, які актуальні для свого часу проблеми поставив у творі письменник» [2, с. 83].

На думку Н. Горобець та І. Новікової, «мета уроків, присвячених вивченню біографії письменника, – оживити образ художника, викликати інтерес до його особистості, до його поглядів, до його творів» [6, с. 3].

Під час вивчення творчості письменника варто враховувати ряд факторів: учителю слід добирати такі події із життя митця, які б викликали в учнів яскравий емоційний відгук та співпереживання (а для цього слід створити на уроці відповідний психологічний мікроклімат), надавати старшокласникам можливість ознайомитися з різними точками зору на факти біографії; у викладенні матеріалу поєднувати не лише традиційні, а й інноваційні методи, форми та прийоми.

Мета статті – на прикладі життєпису В. Винниченка розкрити методіку індивідуалізації творчої постаті письменника, яка виявляється у всебічному освітленні особистості митця як живої людини з притаманними їй рисами характеру, унікальними думками й поглядами.

Виходячи із мети статті, виокремимо такі її **завдання**: окреслити ефективні форми та прийоми вивчення життєпису митця; визначити умови, за яких учні максимально наблизяться до постаті В. Винниченка, некон'юнктурно оціняти його думки та вчинки.

Володимир Винниченко, письменник світового рівня, одержав схвальні відгуки проб пера з вуст І. Франка й М. Коцюбинського – найавторитетніших митців початку ХХ століття. Його творчість називають проривом української літератури до європейського культурного простору.

Уже класикою стала цитата Каменяря: «Серед млявої тонко артистичної та малосилої або ординарно шаблонуваної та безталанної генерації сучасних українських письменників винирнуло щось таке дуже, рішуче, мускулисте і повне темпераменту, щось таке, що не лізе у кишеню за словом, а сипле його потоками, що не сіє крізь сито, а валить валом як саме життя, в суміш українське, московське, калічене

й чисте, як срібло, що не має меж своїй обсервації і границь своїй пластичній творчості» [12, с. 139].

Щодо читацької популярності В. Винниченка, то ще у 1909 р. Михайло Коцюбинський писав: «Кого у нас читають? Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Знов про Винниченка» [10, с. 262].

На думку Н. Михальчук, «творчість В. Винниченка в контексті історико-культурологічного поступу є феноменом, над яким замислювалися як критики початку ХХ століття, так і дослідники пострадянського періоду» [9, с. 3]. Таким чином, письменник був і залишається «викликом для кожного літератора» (М. Гарасевич) [5, с. 17].

Однак варто також зазначити, що неординарність постаті й творчості Володимира Винниченка викликала поляриність оцінок літературознавців – від «літературного генія України», «прозаїка з Божої ласки» до «художника, розп'ятого на хресті політики» чи «старого вовка української контрреволюції».

Самобутність творчої манери В. Винниченка – експериментаторство, глибокий психологізм, філософічність, видовий і родовий синкретизм – привертала увагу сучасників митця – Лесі Українки, М. Зерова, С. Єфремова.

Грунтовними є дослідження творчої спадщини В. Винниченка у працях М. Жулинського, Г. Костюка, О. Гнідан, Л. Дем'янівської, В. Гуменюка, Т. Гундорової, С. Михиди, Л. Мороз, В. Панченка, Г. Сиваченко, О. Ковальчука, Н. Михальчук, В. Хархун.

На вивчення творчості В. Винниченка (10 клас) програмою для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів філологічного напрямку (профіль – українська філологія) відведено 6 годин, а для текстуального аналізу вносяться новела «Момент» та п'єса «Гріх». Крім літературної, громадської й політичної діяльності митця, авторами програми зроблено акцент на публіцистиці В. Винниченка («Відродження нації»), його малярській спадщині, яка, до речі, була досить високо оцінена фахівцями, та «Щоденнику», який є невичерпним джерелом для розуміння не лише життя письменника, а й тогочасного суспільства загалом [11, с. 66-67].

Програмою з української літератури (рівень стандарту, академічний рівень) на вивчення творчості В. Винниченка було відведено 4 години [11, с. 18]. Однак у 2016-2017 навчальному році в методичних рекомендаціях щодо вивчення української мови і літератури в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів було внесено зміни, зокрема на вивчення творчості В. Винниченка відведено 3 години [8, с. 38].

У вимогах до рівня навчальних досягнень учнів зазначено, що діти повинні знати основні моменти життєвого й творчого шляху письменника, зокрема його громадську та політичну діяльність, уміти означити місце В. Винниченка в українській та світовій літературі. Для текстуального аналізу винесено новелу «Момент» [11, с. 18]. Отож драматургічна спадщина письменника залишається для учнів невідомою, тоді як п'єси цього майстра з величезним успіхом ставилися не лише на сцені України й Росії, а й Праги, Берліна, Лондона, Парижа, Рима та інших світових культурних центрів, що поцінували справжні художні витвори.

Безперечно, осягнення життєвого шляху непересічних особистостей є непростим завданням. Тут немає місця однозначності оцінок і суджень, адже біографія – то завжди версія.

Таким чином, вивчаючи життєпис такого неординарного майстра слова, як В. Винниченко, слід ураховувати різні грані його особистості. Варто звернути увагу на моральну настанову – «чесність з собою», яку автор, сформулювавши ще в молодості, нестиме через усе життя й вимірятиме цим критерієм кожен власний крок. «Чесність з собою – це нова мораль. ... Все старе треба відкинути, – писав В. Винниченко. – От тобі життя, дивись, живи і роби свої власні висновки. ... Ці висновки, думки доведи до почуття. Коли доведеш, тоді мусить з'явитись вогонь... Він спалює всі забобони, і людина вже цілком інакше дивиться й робить» [3, с. 28]. Слід зазначити, що нова філософська концепція була неоднозначно сприйнята літературними критиками, бо, з одного боку, це, здавалося б, доктрина життя вільної особистості, а з іншого – руйнівна теорія, оскільки дає необмежену свободу тому, хто не зважає на моральні закони як регулятори поведінки.

В. Винниченко цікавий як особистість: енергійний, імпульсивний, амбіційний, затятий, честолюбний, схильний до епатажу, демонстративно відвертий, здатний переконувати інших у своїх ідеях. Він прагнув підпорядкувати життя теорії та намагався утвердити нові морально-етичні вартості, зокрема шукав шляхи вдосконалення суспільства та людських стосунків. Характер і світогляд особливо виявляються в епістолярній спадщині митця, наприклад, у листах до друзини, Розалії Ліфшиць, та щоденниках.

Таким чином, лише за умов людинознавчого акценту у вивченні життєпису письменника можливе розуміння учнями цілісного образу внутрішнього світу творчої особистості, його авторського «Я».

Саме тому під час вивчення біографії В. Винниченка найоптимальнішим варіантом, на наш погляд, є групова форма роботи учнів, оскільки доведена її ефективність у розв'язанні широкого кола проблем. У дітей формуються навички організовувати свою діяльність: планувати дії; розподіляти ролі; реалізовувати задумане; представляти висновки у вигляді моделі, схеми тощо.

Отож учителю слід розробити такі завдання, які б вимагали від школярів пізнавальної діяльності різного рівня: репродуктивного, частково-пошукового, дослідницького та творчого.

Наприклад, учням можна запропонувати об'єднатися в домашні групи та виконати такі завдання. Перша група має підготувати мультимедійну презентацію з теми «*Знакові події в житті В. Винниченка*», друга – «*Володимир Винниченко в політиці*» (або «*В. Винниченко – ключова постать державотворення*»), третя – «*В. Винниченко – драматург світового рівня*», четверта – «*В. Винниченко-художник*», п'ята – «*Стильова домінанта письменника*» й шоста – «*В. Винниченко в оцінці критиків*».

Обов'язково потрібно регламентувати виступ учнів – від п'яти до семи хвилин. У кінці уроку доречно буде у формі «мікрофона» провести опитування «Володимир Винниченко для мене – це...» або запропонувати старшокласникам написати вдома міні-твір «Психологічний портрет митця» чи «Мій Володимир Винниченко». Головна мета такого завдання – перевірити, наскільки учні наблизилися до творчої постації письменника, збагнули його світоглядні та морально-етичні переконання.

Цікавою, на нашу думку, формою роботи є створення фотоколажу з подальшою його презентацією. Так, на підсумковому уроці з вивчення творчості В. Винниченка пропонуємо учням за допомогою квітів відтворити життєвий шлях майстра. Кожна рослина в композиції повинна нести певне символічне забарвлення. Таке завдання, безперечно, конкретизує асоціативні уявлення старшокласників, допомагає образно висловити власне бачення сприйнятого матеріалу.

Наведемо приклад учнівської презентації фотоколажу за творчістю Володимира Винниченка.

Шлях до безсмертя

У представленій композиції через квіти-символи ми спробували зобразити життєвий шлях Володимира Винниченка – одного з найцікавіших постатей кінця XIX – початку XX століття.

У центральній частині фотоколажу знаходиться *соняшник*, який уособлює життєдайну енергію письменника, його талант, відкритість світові та єдність зі своїм народом.

Не випадково опинився в нашій композиції і *лавр*, адже це – символ блискавичного успіху, слави та безсмертя митця. Зокрема, перші спроби Винниченка були високо оцінені найавторитетнішими письменниками того часу – І. Франком та М. Коцюбинським.

Реп'яхи – це утиски, яких довелося зазнати В. Винниченку на Батьківщині. Символічною є і квітка *чорнобривця* – талант митця, який розцвів, незважаючи на жодні життєві випробування, які йому приготувала доля.

Терен у нашій роботі має двояке значення. З одного боку, він символізує непросту долю В. Винниченка, зокрема його ізольоване життя в еміграції, а з іншого – це шлях митця до зірок. Незважаючи на те, що його твори тривалий час були заборонені, Винниченко таки повернувся до свого народу. Повернувся, аби отримати вічне життя.

Звісно, не можна обмежувати фантазію учнів лише квітковою композицією, а запропонувати їм дібрати будь-які картинки, які б становили асоціативний ряд, пов'язаний із життєвим шляхом майстра слова.

Отже, такий підхід у вивченні біографії В. Винниченка, на нашу думку, формує особистісне ставлення учнів до митця, допомагає глибше усвідомити його життєвий та філософський досвід, сприяє розвитку критичного мислення; викликає інтерес старшокласників до предмета, духовно збагачує дітей, учить їх у звичайному бачити щось особливе й неповторне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Ю. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)» / Ю. І. Бондаренко ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 46 с.

2. Бугайко Т. Навчання і виховання засобами літератури / Т. Бугайко, Ф. Бугайко. – К. : Радянська школа, 1973. – 176 с.

3. Винниченко В. Чесність із собою / В. Винниченко // Твори : в 10 т. – К. ; Відень : Дзвін, 1919. – Т. 10. – 268 с.

4. Вороний М. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / М. Вороний. – К. : Наук. думка, 1996. – 704 с.
5. Гарасевич М. В. Винниченко та його доба / М. В. Гарасевич // Нові дні. – 1981. – № 11. – С. 17–20.
6. Горобець Н. І. Біографія писателя в системі естетического розвитку учащихся : методические рекомендации / Н. І. Горобець, І. А. Новикова. – Архангельск : Поморський університет, 2006. – 138 с.
7. Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дня народження) : збірник статей. – К. : ІПіЕНД, 2006. – 280 с.
8. Лист МОН України № 1/9-437 від 17.08.2016 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний курс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/about-ministry/normative/6119>. – Назва з екрана.

9. Михальчук Н. Мала проза Володимира Винниченка: метафізичні та естетичні інтенції : монографія. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 127 с.
10. Парашич В. В. Українська література. 10 клас. Академічний рівень : плани-конспекти уроків для шкіл з українською мовою навчання / В. В. Парашич. – Х. : Вид-во «Ранок», 2010. – 320 с.
11. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи. Українська література. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень / за заг. ред. Р. В. Мовчан. – Київ, 2010. – 112 с.
12. Франко І. Новини нашої літератури / І. Франко // Літературно-науковий вісник. – 1907. – Кн. 4.

Дата надходження до редакції: 20.06.2017 р.

УДК 371:89

Наталія ВОВЧАСТА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри технічного перекладу
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

МЕТОДИКА ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У статті обґрунтовано думку про те, що в закладах технічного спрямування варто використовувати спеціальну методику навчання з урахуванням мовних і мовленнєвих особливостей як рідної, так і іноземної мов. Охарактеризовано основні завдання спеціальної методики, а також форми та методи навчання. Запропоновано авторську методику формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту. Проаналізовано важливість методичного забезпечення навчального процесу.

Ключові слова: авторська методика, форми, методи, підготовка фахівців цивільного захисту, зміст навчання, професійні іншомовні ситуації, фахова діяльність.

В статье обосновано мнение о том, что в учреждениях технического направления следует использовать специальную методику обучения с учетом языковых и речевых особенностей как родного, так и иностранных языков. Отмечены основные задачи специальной методики, а также формы и методы обучения. Предложена авторская методика формирования иноязычной профессиональной компетентности будущих специалистов гражданской защиты. Проанализирована важность методического обеспечения учебного процесса.

Ключевые слова: авторская методика, формы, методы, подготовка специалистов гражданской защиты, содержание обучения, профессиональные иноязычные ситуации, профессиональная деятельность.

The article is focused on the idea that technical schools should use a special teaching methodology which is based on the peculiarities of the native language and foreign languages. Major tasks of special techniques, as well as forms and methods of teaching are emphasized. The author's methodology of forming a foreign language professional competence of civil protection experts is presented. Methodical analysis of the importance of the educational process is shown.

Key words: author's methodology, forms, methods, training of civil protection specialists, the content of education, professional foreign language situation, professional activities.

Постановка проблеми. Методика як наука, як відомо, передбачає організацію навчального процесу, здійснення дидактичної та методичної інтерпретації наукового знання, а також навчання (передавання наукової інформації студентам). Крім того, вона є «прикладною наукою, яка за своїм змістом і завданнями близька до комплексу технологічних наук. До змісту терміна «методика» можна підійти по-різному: з одного боку, це сукупність методів, а з іншого – наука про методи навчання. Застосування одного поняття в різних значеннях створює незручність: іноді методику як наукову дисципліну плутають із методикою як сукупністю методичних рекомендацій викладачам» [4, с. 9]. У зв'язку з цим, ми погоджуємося з думкою С. Гончаренка щодо доцільності використання до